

22.11.2001 TARİHLİ VE 4721 SAYILI TÜRK MEDENİ
KANUNU'NDA DÜZENLENEN TÜRK MAHKEMELERİNİN
YETKİSİNE İLİŞKİN KURALLAR VE BU MAHKEMELERİN
MİLLETLERARASI YETKİSİ

Yard.Doç.Dr. B. Bahadır ERDEM*

I. Giriş

Yabancılık unsuru¹ taşıyan bir ihtilaf çözümlenmek üzere Türk mahkemesinin önüne geldiğinde mahkemece çözümlenmesi gereken iki meseleden biri, yabancılık unsuru taşıyan bu ihtilafı çözümlenmek için yetkisinin bulunup bulunmadığına karar vermek ve yabancılık unsuru taşıması nedeniyle birden fazla devletin hukukunun çözümde yarıştığı bu ihtilafın hangi devletin hukukuna göre çözümleneceğini saptamaktır.²

Türk mahkemelerinin milletlerarası yetkisinin belirlenmesi ile yabancılık unsuru taşıyan ihtilafa uygulanacak olan hukukun tespitini içeren kurallar 2675 sayılı Milletlerarası Özel Hukuk ve Usul Hukuku Hakkında Kanun'da³ (MÖHUK) düzenlenmiştir. MÖHUK, mahke-

* İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Devletler Özel Hukuku Anabilim Dalı Öğretim Üyesi.

¹ NOMER Ergin, *Devletler Hususi Hukuku*, 11. Bası, Beta, İstanbul 2002, 5; TEKİNALP Gülören, *Milletlerarası Özel Hukuk (Bağlama Kuralları)*, Gözden Geçirilmiş ve Genişletilmiş 7.Bası, Beta, İstanbul 2002, 14.

² CHESHIRE and NORTH, *Private International Law*, 13th ed, Butterworths, 1999, 3-5.

³ RG.22.6.1982 - 17701.

melerin milletlerarası yetkisini 27 – 30. maddeleri arasında düzenlemiştir. MÖHUK, mahkemelerin milletlerarası yetkisini düzenlerken iç hukukun yetki kurallarına atıf yapmıştır. Böylece Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu ile Medeni Kanun ve diğer kanunlardaki yetki kurallarına göre bir davada yetkisi bulunan bir mahkeme aynı zamanda milletlerarası yetkiye de sahip olacaktır.

1926 tarihli ve 743 sayılı Türk Medeni Kanunu'nun⁴, geçen uzun zaman zarfında oluşan ihtiyaçlar doğrultusunda değiştirilmesi çalışmaları, ülkemizde uzun zaman almış ve nihayet yeni Türk Medeni Kanunu 22.11.2001 tarihinde kabul edilmiştir. 4721 sayılı yeni Türk Medeni Kanunu'da⁵, bir çok alanda mahkemelerin yetkisine ilişkin yeni yetki kuralları düzenlenmiştir. 4721 sayılı Medeni Kanun'un getirdiği yeni yetki kuralları, MÖHUK m. 27'nin hükmü gereğince aynı zamanda mahkemelerin milletlerarası yetkisini de oluşturmaktadır. Bu nedenle MK.'ndaki mahkemelerin yetkisine ilişkin yeni kuralların incelenmesinde fayda bulunmaktadır. Bu amaçla yaptığımız çalışmamızda öncelikle mahkemelerin milletlerarası yetkisi ve ardından da Türk mahkemelerinin milletlerarası yetkisine ilişkin kurallar genel olarak incelenecektir. Daha sonra ise 4721 sayılı Türk Medeni Kanunu'nda düzenlenen yeni yetki kuralları incelenecek ve konu ile ilgili değerlendirmelerimizle çalışmamız noktalacaktır.

II. Milletlerarası Yetki Kavramı

Yabancı unsurlu bir olayda belirli bir Devletin mahkemelerinin yetkili olup olmadıkları "milletlerarası yetki" kavramı ile ifade edilir.⁶ Mahkemelerin milletlerarası yetkisi kaynağı itibariyle millîdir. Ancak "milletlerarası" deyimi sanki mahkemeler milletlerarası yetkilerini kendi millî hukuklarından değil de devletler hukukuna dayanan bir yetki düzeninden alıyorlarmış gibi bir intiba yaratmaktadır.⁷ Halbu-

4 RG.4.4.1926 - 339.

5 RG.8.12.2001- 24607.

6 NOMER, (dn. 1), 333.

7 NOMER Ergin, "Devletler Hususi Hukukunda Milletlerarası Yetki Mefhumu", İHFM, XL (1974), 1-4, 394; NOMER, (dn. 1), 333.

ki yetkiye ilişkin hükümler içeren bazı milletlerarası antlaşmaların⁸ dışında devletler hukukuna dayanan bir milletlerarası yetki düzeninin veya kaidesinin varlığından söz etmek bugün söz için konusu değildir.⁹

Milletlerarası yetki deyimi, ülke içi yetki deyiminin karşılığı olarak da kullanılmaktadır.¹⁰ Ülke içi yetki, bir davaya belirli bir Devletin hangi mahkemesinin bakabileceğini ifade eder. Milletlerarası yetki ile bir Devletin mahkemelerinin yetkili olduğu tespit edildikten sonra, o Devletteki hangi yer mahkemesinin yetkili olduğu ülke içi yetki kaideleriyle tayin edilir.¹¹

Milletlerarası yetki kavramındaki "milletlerarası" deyiminin anlamı; ihtilafın yabancılık unsuru taşıyan bir ihtilaf olduğu ve bu unsuru taşıyan ihtilaflara ilişkin yetki kuralları ile "ülke içi yetki" kuralları arasındaki ayrımı belirtmekten ibarettir.¹² Bir başka deyişle, millet-

⁸ Bu antlaşmalara örnek olarak Küçüklerin Korunması Konusunda Makamaların Yetkisine ve Uygulanacak Kanuna Dair Antlaşma'nın (RG.2.2.1983 - 17966) 1. maddesi; Çocuklara Karşı Nafaka Yükümlülüğü Konusundaki Kararların Tanınması ve Tenfizine Dair 15.4.1958 Tarihli La Haye Antlaşması'nın (RG.11.1.1973-14418) 3. maddesi; Nafaka Yükümlülüğü Konusundaki Kararların Tanınması ve Tenfizine İlişkin 2.10.1973 tarihli La Haye Antlaşması'nın (RG.16.2.1983-17961) 7. maddesi; 19.5.1956 tarihli Eşyaların Karayolundan Uluslararası Nakliyatı İçin Mukavele Antlaşması'nın (CMR) 31. maddesi (RG. 4.1.1995-22161, Söz konusu Antlaşma hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. AKINCI Ziya, Karayolu İle Milletlerarası Eşya Taşımacılığı ve CMR, Ankara, 1999); Uluslararası Demiryolu Taşımalarına İlişkin Antlaşma Ek A'nın 52. maddesi (RG. 1.6.1985 - 18771) ve Uluslararası Hava Taşımalarına İlişkin Bazı Kuralların Birleştirilmesi Hakkında Antlaşma'nın 28. maddesi örnek olarak verilebilir (RG. 3.12.1977 - 16128, Söz konusu Antlaşma hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. ŞANLI Cemal; *Uluslararası Sivil Hava Cılık Davalarında Mahkemelerin Yargı Yetkisi ve Uygulanacak Hukuk*, Kazancı, İstanbul, 1992, 15 vd..).

⁹ NOMER, (dn. 7), 394.

¹⁰ KURU Baki, *Hukuk Muhakemeleri Usulü*, Cilt I, 6. Baskı, Beta, İstanbul, 2001, 380.

¹¹ NOMER, (dn. 1), 333.

¹² ÇELİKEL Aysel, *Milletlerarası Özel Hukuk (Genel Kurallar-Milletlerarası Özel Hukuk-Milletlerarası Usul Hukuku)* 6. Bası, Beta, İstanbul 2000, 322; ŞANLI, (dn. 8), 7.

lerarası yetki, kaynağı açısından değil, konusunu oluşturan hukukî ilişki veya bu ilişkinin tarafları itibariyle milletlerarasıdır.¹³

İhtilafta yabancılık unsurunun yani milletlerarası bir ilişkinin yokluğu halinde mahkemenin milletlerarası yetkisinin tetkiki de lüzumsuz olur. Milletlerarası hiç bir ilişkiye sahip olmayan, saf mahallî bir olay söz konusu ise milletlerarası yetki üzerinde durulmaz. Buna mukabil milletlerarası ilişkiye sahip bir olay söz konusu ise, diğer devletlerin de milletlerarası yetkisi içerisine girebilecek bir ihtilaf ortada mevcut demektir. Bu takdirde de ihtilafın önüne geldiği Türk mahkemesinin milletlerarası yetkisinin tetkiki gerekir.¹⁴

Özetle, Türk mahkemelerinin milletlerarası yetkisi kavramı, Türkiye ile bağlantılı olan ve yabancılık unsuru taşıyan özel hukuka ilişkin nizalı-nizasız kaza işlem ve ilişkilerinden doğan davaların aynı nitelik ve derecedeki mahkemeler arasında coğrafi dağılımını ifade etmektedir. Bu tür ilişkilerden kaynaklanan ihtilafların, davanın tarafları veya konusu esas alınarak, mahkemenin maddî olay ve ilişkiyle veya taraflarla olan yakınlığını tesis eden kriterlere göre belirli bir yer mahkemesinde görülmesini sağlayan kurallara da milletlerarası yetki kuralları denir.¹⁵

III - Türk Mahkemelerinin Milletlerarası Yetki Kurallarının Belirlenmesi

Türk mahkemelerinin milletlerarası yetkisi iç hukukun yer itibariyle yetki kurallarına göre belirlenir. MÖHUK, Türk mahkemelerinin milletlerarası yetki kurallarını 27. maddesinde belirlerken iç hukuka gönderme yapmıştır. MÖHUK'un getirdiği sistemin esası, iç hukukun yer itibariyle yetki kaidelerinin milletlerarası yetkiyi tayin eden kaideler olarak kullanılmasıdır ki bu sistem zaten 22.11.1982 tarihine kadar yürürlükte kalan Muvakkat Kanun'un 4. maddesine dayanılarak Türk hukukunda geliştirilmeye çalışılan sistemdir.¹⁶ MÖHUK, Türk mahkemelerinin milletlerarası yetkisini 27. maddesinde getirdiği hükümlerle, iç hukuka yani, Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu ile

¹³ EKŞİ Nuray, *Türk Mahkemelerinin Milletlerarası Yetkisi*, 2. Bası, Beta, İstanbul, 2000, 18.

¹⁴ NOMER, (dn. 1), 334.

¹⁵ EKŞİ, (dn. 13), 22.

mahkemelerin yetkisine ilişkin bazı hükümler içeren Medeni Kanun gibi diğer çeşitli kanunlara gönderme yaparak belirlerken, 28. maddesinde Türklerin kişi hallerine ilişkin davalarda , 29. maddesinde yabancıların kişi hallerine ilişkin davalarda ve 30. maddesinde de miras davalarında, mahkemelerin milletlerarası yetki kurallarını ayrıca düzenlemiştir.

Demek ki MÖHUK, iç hukukun yetki kurallarının yanında milletlerarası yetkiye ilişkin tamamlayıcı nitelikte kurallar koyarak karma nitelikli bir milletlerarası yetki sistemini benimsemiştir. Karma milletlerarası yetki sistemi, milletlerarası yetkinin ülke içi yetki kurallarına göre belirlenmesinin yarattığı sorunları ortadan kaldırmak için öngörülmüştür. Bu sistemde kural olarak, yabancılık unsuru taşıyan davalarda bir devletin mahkemelerinin yetkisi ülke içi yetki kurallarına göre belirlenmekte, fakat bu yetki kurallarının yetersiz veya eksik kaldığı alanlarda yalnızca milletlerarası yetkiye özgü ek, tamamlayıcı kurallar öngörülmektedir.¹⁷

MÖHUK'un 27. maddesindeki hükümlerle, iç hukukun yer itibariyle yetki kaideleri milletlerarası yetki kaideleri olarak da görev gördüğüne göre, milletlerarası yetkinin varlığı yer itibariyle yetkili bir mahkemenin bulunmasına bağlanmış olmaktadır. Türk hukukunun getirdiği bu sistemde, milletlerarası yetki ile yer itibariyle yetkinin birlikte sahip bulunduğu "yerleşme" dikkate alınmaktadır. Diğer bir söyleyişle, yer itibariyle yetkili bir mahkemenin bulunması milletlerarası yetkinin doğumu için yeterlidir. Ancak usul hukukundaki yer itibariyle yetkiyi tesis eden kaidelerin, Türk mahkemelerinin yabancı mahkemeler karşısındaki ülke itibariyle yetkisini, yani milletlerarası yetkisini de tam olarak tesis ettiği söylenemez. Bunun aksi de mümkündür. Kısaca, yer itibariyle yetkisizliğe rağmen milletlerarası yetkinin varlığı veya yer itibariyle yetkiye rağmen milletlerarası yetkinin yokluğu, devletler hukukundaki yargı muafiyeti hallerinde olduğu gibi söz konusu olabilir.¹⁸ Bütün bu nedenlerle MÖHUK'ta karma nitelik-

¹⁶ Muvakkat Kanun'un 4. maddesi hakkında bilgi için bkz. NOMER, (dn. 1), 352-353; EKŞİ, (dn. 13), 7-11.

¹⁷ Milletlerarası yetki kurallarının belirlenmesinde kullanılan sistemler hakkında bilgi için bkz. EKŞİ, (dn. 13), 37-45.

¹⁸ NOMER, (dn. 1), 353-354.

li bir milletlerarası yetki sisteminin getirilmesi son derece isabetli olmuştur.

A - Genel Yetki Kuralı

MÖHUK madde 27'nin hükmü uyarınca Türk mahkemelerinin milletlerarası yetkisine baktığımız zaman ele alınması gereken ilk yetki kuralı şüphesiz ki HUMK'nun 9. maddesinde "davalının ikametgâhı mahkemesi" olarak düzenlenen "genel yetki" kuralıdır. Yetki kuralları, bütün davalar ve bazı davalar için olmak üzere ikiye ayrılır. Bunlardan kural olarak bütün davalar için uygulanan yetki kuralına, "genel yetki kuralı" ve bu mahkemeye de genel yetkili mahkeme denir. Bazı davalar için ise davalının ikametgâhı mahkemesinin yanında başka yer mahkemeleri de yetkili kılınmıştır. Bazı dava veya dava çeşitleri için kabul edilen bu istisnaî nitelikteki yetki kurallarına da, genel olmayıp, yalnız belirli durumlara ilişkin oldukları için "özel yetki kuralları" denilir.¹⁹

Genel yetki kuralı olarak düzenlenen HUMK'nun 9. maddesine göre, "Her dava, kanunda aksine hüküm bulunmadıkça açıldığı tarihte davalının Türk Kanunu Medenisi gereğince ikametgâhı sayılan yer mahkemesinde görülür. Davalının ikametgâhı belli değilse, davaya Türkiye'de son defa oturduğu yer mahkemesinde bakılır." Demek ki hem gerçek hem de tüzel kişiler bakımından "davalının ikametgâhı mahkemesi", yabancılık unsuru içeren davalarda MÖHUK madde 27'nin hükmünün iç hukuka yaptığı gönderme gereğince aynı zamanda, "milletlerarası yetkiye" de sahiptir.

"İkametgâh" kavramı hukuktan hukuka farklılık arz etmektedir. "İkametgâhın", çeşitli devletlerin hukuklarında farklı şekilde düzenlenmesi,²⁰ tespit edilmesi nedeniyle de devletler özel hukuku bakımından "ikametgâh" kavramının tespiti iç hukuka nazaran farklı bir öneme sahiptir. Devletlerin hukuklarında farklı şekilde düzenlenen ikametgâh kavramı, yabancılık unsuru içeren bir davada "ikametgâhın" hangi hukuka göre yorumlanacağı yani vasıflandırılacağı sorununu

¹⁹ KURU, (dn. 10), 381-382.

²⁰ İngiliz hukukundaki "domicile" kavramı hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. CHESHIRE and NORTH, (dn. 2), 133 vd.; DICEY and MORRIS, *The Conflict of Laws*, Volume 1, Sweet and Maxwell, London, 1993, 115-159.

karşımıza çıkarır ki bu sorunun cevabı bir “bağlanma noktası” olan ikametgâhın vasıflandırılmasının lex fori’ye yani hakimın hukukuna göre yapılacağıdır. Daha doğrusu, yabancılık unsuru taşıyan ihtilafın yani “bağlanma konusunun”, belirli bir hukukta tabi kılınmasını yani bağlanmasını temin eden bir “bağlama noktası” olarak “ikametgâh” kavramı, hangi kanunlar ihtilafı kuralında geçiyor ise o kanunlar ihtilafı kuralının tâbi olduğu devletin hukukuna göre vasıflandırılır.²¹

HUMK’nun 9. maddesine göre, yetkili mahkeme tespit edilirken ikametgâhın belirlenmesi Medeni Kanun esas alınarak yapılacaktır. Gerçek kişilerin “ikametgâhı”, ya da yeni Medeni Kanun’un kabul ettiği ve genel gerekçesinde yenileştirdiğini belirttiği yeni terimle, gerçek kişilerin “yerleşim yeri”, MK.’nun 19. maddesinde, “yerleşim yeri bir kimsenin sürekli kalma niyetiyle oturduğu yerdir” şeklinde düzenlenmiştir. “Bir yerleşim yerinin değiştirilmesi yenisinin edinilmesine bağlıdır. Önceki yerleşim yeri belli olmayan veya yabancı ülkedeki yerleşim yerini bıraktığı halde Türkiye’de henüz bir yerleşim yeri edinmiş olan kimsenin hâlen oturduğu yer, yerleşim yeri sayılır.”(MK.m.20) Tüzel kişilerin yerleşim yeri ise MK.’nun 51. maddesinde, “tüzel kişinin yerleşim yeri, kuruluş belgesinde başka bir hüküm bulunmadıkça işlerinin yönetildiği yerdir”, şeklinde düzenlenmiştir.

Yabancı anonim ve sermayesi paylara bölünmüş şirketlerde ise bu şirketlerin Türkiye’deki şube veya acentalıkları onların kanunî ikametgâhları olarak sayılır. (EŞHK.m.10) Demek ki, yabancı anonim ve sermayesi paylara bölünmüş şirketlere karşı açılan davalarda, bu şirketlerin şube veya acentalarının bulunduğu yer mahkemesi, milletlerarası yetkiye sahiptir.

MÖHUK. m. 27’nin hükmü gereğince “milletlerarası yetki” kazanan ve HUMK’nun 9. maddesinde “genel yetki kuralı” olarak düzenlenen “davalının ikametgâhı mahkemesi”; aynı şekilde, Hukukî ve Ticarî Konularda Mahkemelerin Yetkisi ve Mahkeme Kararlarının Tanınması ve Tenfizi Hakkında 1968 tarihli Brüksel Antlaşması’nın²² 2.

²¹ “Bağlanma konusu”, “Bağlanma noktası”, ve vasıflandırma konularında ayrıntılı bilgi için bkz. ÇELİKEL, (dn. 12), 69-86; NOMER, (dn. 1), 99-101; DICEY and MORRIS, 33-47; CHESHIRE and NORTH, (dn. 2), 35-46.

²² Convention on Jurisdiction and the Enforcement of Judgments in Civil and

maddesinde ve 1 Mart 2002 tarihinde yürürlüğe girmekle Avrupa Topluluğuna üye devletler bakımından Brüksel Antlaşması'nın yerine geçen, 22 Aralık 2000 tarihli Hukukî ve Ticarî Konularda Mahkemelerin Milletlerarası Yetkisi ve Mahkeme Kararlarının Tanınması ve Tenfizine İlişkin 44/2001 sayılı Avrupa Konseyi Tüzüğü'nün²³ 2. maddesinde de "genel yetki kuralı" olarak düzenlenmiştir.

Brüksel Antlaşması'nın 2. maddesine göre, "Antlaşma'ya taraf olan herhangi bir devlette ikamet eden kişiler, vatandaşlıkları dikkate alınmaksızın, bu âkid devletin mahkemelerinde bu Antlaşma hükümleri uyarınca dava edilebilirler.

Bu devletin uyruğu olmayıp da ikamet eden bu kişiler hakkında bu âkid devletin uyruğu olan kişiler hakkında olan yetki kuralları uygulanır."

Hukukî ve Ticarî Konularda Mahkemelerin Milletlerarası Yetkisi ve Mahkeme Kararlarının Tanınması ve Tenfizine İlişkin 44/2001 sayılı Avrupa Konseyi Tüzüğü'nün 2. maddesine göre de aynı şekilde, "Herhangi bir üye devlette ikamet eden kişilere karşı, vatandaşlıkları ne olursa olsun, bu üye devletin mahkemelerinde dava açılır.

İkamet ettikleri üye devletin vatandaşı olmayan kişiler hakkında bu üye devletin vatandaşlarının tâbi olduğu yetki kuralları uygulanır."

29 Mayıs 2000 tarihli Aile Hukukuna İlişkin Davalar ve Bu Davalarla İlgili Eşlerin Çocuklarına Karşı Sorumluluklarından Doğan Mede-

Commercial Matters, ATRG L 304, 30/10/1978, 36-54; Brüksel Antlaşması hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. ERDEM B. Bahadır, "Hukuki ve Ticari Konularda Mahkemelerin Yetkisi ve Mahkeme Kararlarının Tanınması ve Tenfizi Hakkında 1968 Tarihli Brüksel Antlaşmasının Hükümlerinin Türk Mahkemelerinin Milletlerarası Yetki Kuralları İle Karşılaştırılması", MHB, Yıl. 17-18, Sayı. 1-2, 1997-1998, Prof. Dr. Yılmaz Altuğ'a Armağan, 183- 215; CHESHIRE and NORTH, (dn. 2), 182 vd.; DICEY and MORRIS, (dn. 20), 270 vd.

²³ Council Regulation EC No 44/2001 of December 2000 on Jurisdiction and the Recognition and Enforcement of Judgments in Civil and Commercial Matters, ATRG L 012, 16/01/2001, 1-23; Tüzük hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. ERDEM B. Bahadır, "Medeni ve Ticari Hukuk Davalarında Mahkemelerin Yetkisi ve Mahkeme Kararlarının Tanınması ve Tenfizine İlişkin Avrupa Konseyi Tüzüğü", Prof. Dr. Ünal Tekinalp'e Armağan, Beta, 2003 (Baskıda).

ni Usul Hukukuna İlişkin İşlemlerde Mahkemelerin Yetkisi İle Tanıma ve Tenfiz Kurallarına İlişkin 1347/2000 sayılı Avrupa Konseyi Tüzüğü'nde²⁴ ise, ikametgâh mahkemesi değil, "mutad mesken mahkemesi" genel yetkili mahkeme olarak yetkili kılınmıştır. Tüzük, sadece İngiltere ve İrlanda söz konusu olduğunda mahkemenin yetkisini, "ikametgâh" esasına göre belirlemektedir.

Tüzüğün 2. maddesi, boşanma, ayrılık ve evliliğin butlanında üye ülke mahkemelerinin yetki kurallarını düzenlerken (a) bendinde "bölge esasına" göre, (b) bendinde "vatandaşlık" esasına göre, İngiltere ve İrlanda söz konusu olduğunda ise "ikametgâh" esasına göre mahkemelerin yetkisini belirlemiştir.

Madde 2/a'ya göre, boşanma, ayrılık ve evliliğin butlanına ilişkin davalarda üye devlet mahkemelerinin yetkisi, kimin bölgesinde olduğuna göre aşağıdaki yetki kurallarına göre tespit edilirki bu yetki kuralları;

- eşlerin mutad olarak oturdukları yer mahkemesi,
- eşlerden birinin halihazırda oturmaya devam etmesi halinde eşlerin en son mutaden oturdukları yer mahkemesi veya,
- davalının mutad mesken mahkemesi veya,
- eşlerin müşterek olarak başvurmaları halinde, eşlerden birinin mutad meskenleri mahkemesi veya başvuru tarihinden önceki son bir yıl oturmuş olması kaydıyla davacının (kadın veya erkeğin) mutad mesken mahkemesi veya,
- davacı kadın ya da kocanın üye devlet vatandaşı olması veya İngiltere ya da İrlanda söz konusu olduğunda ikametgâhının bu ülkelerde olması durumunda ve başvurudan önceki son altı ay boyunca mutaden oturması kaydıyla davacının mutad mesken mahkemesidir."

Tüzüğün 2. maddesinin (b) bendine göre ise, "eşlerin birlikte aynı üye devlet vatandaşı olmaları halinde vatandaşı oldukları üye devlet

²⁴ ATRG L 160, 30/06/2000,19-29, Tüzük hakkında ayrıntılı bilgi için ayrıca bkz. ERDEM B. Bahadır, "Aile Hukukuna İlişkin Davalarda Mahkemelerin Yetkisi İle Tanıma ve Tenfiz Kurallarını Düzenleyen Avrupa Konseyi Tüzüğündeki Milletlerarası Yetki Kuralları", MHB, Yıl. 21, Sayı.1-2, 2001; 33-42.

mahkemesinde, İngiltere ve İrlanda'da ikametgâhlarının olması halinde de ikametgâhları mahkemesinde boşanma, ayrılık ve evliliğin butlanına ilişkin davaları açabileceklerdir.”²⁵

Görüldüğü üzere Konsey, çıkardığı 1347/2000 sayılı Tüzük ile, Brüksel Antlaşması ve 44/2001 sayılı Tüzüğün düzenlemediği ve Topluluk hukuku bakımından eksik kalan aile hukukuna ilişkin davalarda mahkemelerin yetkisini düzenlerken “mutad mesken mahkemesini” genel yetkili mahkeme olarak düzenlemiş ve evlilik ile ilgili taraflar bakımından akla gelebilecek her mutad mesken mahkemesine yetki tanımıştır.

B – Özel Yetki Kuralları

HUMK.’nun 9. maddesinde genel yetki kuralı olarak belirlenen “davalının ikametgâhı mahkemesinin” yanında bazı davalar için belirlenen çeşitli mahkemelerin yetkisine ilişkin muhtelif kanunlardaki özel yetki kuralları da yine MÖHUK madde 27’nin iç hukuka yaptığı gönderme nedeniyle aynı zamanda milletlerarası yetkiye de sahip bulunmaktadır.

Kural olarak, özel yetki, genel yetkiyi kaldırmaz. Yani, onunla birlikte uygulanır. Demek ki davacı, isterse genel yetkili mahkeme olan davalının ikametgâhı mahkemesinde, isterse özel yetkili olarak belirlenen mahkemede davasını açabilir.²⁶ Çeşitli kanunlarda düzenlenen özel yetki kurallarını kısaca tekrarda konunun bütünlüğü bakımından fayda bulunmaktadır.

Çalışmamız bakımından öncelikle bakmamız gereken özel yetki kuralları aile hukukuna ilişkin davalardaki mahkemelerin yetki kurallarıdır.

HUMK. 9. maddesinin 1. fıkrasında “genel yetki” kuralını belirledikten sonra 3. fıkrasında, boşanma ve ayrılık davaları için özel yetki kuralı düzenlemiştir. Fıkra 3’e göre, “Boşanma veya ayrılık davalarında yetkili mahkeme, davacının ikametgâhı veya eşlerin davadan evvel son defa altı aydan beri birlikte oturdukları yer mahkemesidir.

²⁵ ERDEM, (dn. 24), 36.

²⁶ KURU, (dn. 10), 382.

Bu fıkra, maddenin 1. fıkrasına boşanma ve ayrılık davalarında bir istisna olarak getirilmiştir. Ancak çalışma konumuzu oluşturan 4721 sayılı yeni Medeni Kanun ile yürürlükten kalkan eski Medeni Kanun'un 21/1. maddesine göre, kocanın ikametgâhı kadının ikametgâhı sayıldığından, HUMK.'nun 3. fıkrası gerçek bir istisna kuralı getirmemiş sayılmaktadır.²⁷ Zira, davacı kadın bile olsa ve kendi ikametgâhının bulunduğu yer mahkemesinde dahi davayı açsa bu mahkeme, kadın aksini ispatlamadığı müddetçe, zaten davalı kocanın ikametgâhındaki mahkeme olacaktır.

Eski medeni kanunu'nun 21. maddesindeki hüküm nedeniyle gerçek bir istisna kuralı getirmeyen HUMK.'ndaki bu "özel yetki kuralı", 4721 sayılı yeni Türk Medeni Kanunu, eski Kanun'un 21. maddesindeki "kocanın ikametgâhı, kadının ikametgâhı sayılır" karinesini kaldırdığı için artık gerçek bir istisna getiren özel yetki kuralı niteliğini kazanmış bulunmaktadır.

Yasal yerleşim yeri, başlığını taşıyan 4721 s. Medeni Kanun'un yeni 21. maddesinde sadece velayet altında bulunan çocuk ile vesayet altında bulunan kişilerin yerleşim yerinin neresi olduğu düzenlenmiştir. Maddeye göre, "Velayet altında bulunan çocuğun yerleşim yeri, ana ve babasının ortak yerleşim yeri yoksa, çocuğun kendisine bırakıldığı ana veya babanın yerleşim yeridir. Diğer hallerde çocuğun oturma yeri, onun yerleşim yeri sayılır.

Vesayet altındaki kişilerin yerleşim yeri, bağlı oldukları vesayet makamının bulunduğu yerdir."

HUMK.'nu 9/3'le aynı hükmü taşıyan ve boşanma davalarındaki yetkiyi düzenleyen eski Medeni Kanun'daki 136.maddenin " Yetkili hakim davacının ikametgâhı hakimidir", şeklindeki hüküm de keza yeni Medeni Kanun ile yürürlükten kalkmış bulunmaktadır. Yeni Kanundaki yetki hükmü ileride incelenecektir.

Boşanma veya ayrılık davalarında HUMK. 9/3'de düzenlenen diğer bir özel yetki kuralı da "eşlerin davadan önce son defa altı aydan beri birlikte oturdukları yer mahkemesidir".

Demek ki, boşanma ve ayrılık davalarında iki yetki kuralı vardır ve

²⁷ KURU, (dn. 10), 393.

davacı bu iki yerden birinde boşanma davası açabilir. Yani, m.9/3'teki yetkili mahkemelerden birini seçme hakkı davacıya tanınmıştır. Davacı, bu mahkemelerden birisinde davayı açmış ise, davalı eş, davanın diğer yetkili mahkemede açılması gerektiğini ileri sürerek yetki itirazında bulunamaz.²⁸

HUMK.m.9'a göre, ikametgâhı belli olmayanlar aleyhine açılan davalarda ise davalının Türkiye'de son defa oturduğu yer mahkemesi yetkilidir.

Boşanma ve ayrılık davalarındaki yetki kuralını inceledikten sonra üzerinde durulması gereken önemli bir özel yetki kuralı da HUMK.'nun 16. maddesinde hüküm altına alınan, Türkiye'de ikametgâhı bulunmayanlara karşı açılacak olan malvarlığı haklarına ilişkin olan davalardaki yetki kuralıdır.

HUMK.'nun 16. maddesine göre, "Türkiye dahilinde malûm ikametgâhı olmayanlar aleyhindeki mal davaları Türkiye'de sâkin oldukları mahal mahkemesinde ve Türkiye'de malûm meskeni yoksa emvâlinin veya münazaalı şeyin veya teminatı varsa o teminatın bulunduğu mahal mahkemesinde bakılır."

Demek ki, Türkiye'de ikametgâhı olmayan davalı Türkiye'de sâkin ise yani oturmakta ise, aleyhine açılan malvarlığından doğan davalarda oturmakta olduğu yer mahkemesi yetkilidir. Ancak, eğer davalı Türkiye'de oturmuyorsa malvarlığından doğan davalar malın bulunduğu yer mahkemesinde açılacaktır. Buradaki mal (emvali) terimini, mamelek yani malvarlığı hakkı şeklinde anlamak gerekir. Buna göre, davalının Türkiye'de menkul veya gayrimenkul bir malı, hisse senedi, poliçe veya bono gibi bir kıymetli evrakı, telif veya ihtira beratı gibi bir hakkı varsa, ona karşı Türkiye'de bu mal, senet ve hakların bulunduğu yerde dava açılabilir.²⁹ HUMK.'nun 16. maddesine göre dava açarken malvarlığının kıymeti yönünden kanun hükmü herhangi bir sınır çizmediğinden dolayı, malvarlığının kıymeti az bile olsa, bu malvarlığının bulunduğu yerde dava açılabilceğinin kabulü gerekmektedir. Ancak hiç şüphesiz ki üzerinde durulamayacak kadar değersiz bir mal varlığı, (örneğin bir giyim eşyası) mahkemenin yetkisi-

²⁸ KURU, (dn. 10), 401.

²⁹ KURU, (dn. 10), 408.

nin ve dolayısıyla da milletlerarası yetkisinin doğumu için yeterli değildir.³⁰

Özel yetki kuralı olarak HUMK.'nda hüküm altına alınan diğer bir önemli yetki kuralı da Kanun'un 10. maddesinde düzenlenen akitten doğan davalardaki mahkemenin yetkisidir. HUMK. m. 10'a göre, "Dava, mukavelenin icra olunacağı veya müddeialehy veya vekili dava zamanında orada bulunmak şartıyla akdin vukubulduğu mahal mahkemesinde de bakılabilir."

Öncelikle belirtmek gerekir ki HUMK.'nun 10. maddesinde hüküm altına alınan sözleşmeler, konusu malvarlığı hakkı olan borçlar hukukuna ilişkin sözleşmelerdir. Yoksa, konusu şahısvarlığı olan, şahsın hukukuna ve aile hukukuna ve de miras hukukuna ilişkin sözleşmeler, 10. maddenin hükmüne dahil değildir.³¹

Demek ki, akitten doğan borç ilişkilerinde yetkili iki mahkeme bulunmaktadır ki bunlardan ilki aktin ifa yeri mahkemesi, diğeri ise, davalı veya vekilinin dava zamanında orada bulunması şartıyla aktin kuruluş yeri mahkemesidir. Akitten doğan borç ilişkisinde bir ihtilaf çıktığında davacı, bu iki mahkemedен birisinde davasını açabilecektir ve HUMK.'nun 10. maddesine göre yetkisi bulunan bu mahkeme, ihtilafın yabancılık unsuru içermesi durumunda aynı zamanda, milletlerarası yetkiye de MÖHUK.'nun 27. maddesi hükmü gereğince sahip olacaktır.³²

HUMK.'nda düzenlenen diğer bir özel yetki kuralı haksız fiilden doğan davalarda mahkemelerin yetkisine ilişkin kuraldır. HUMK.'nun 21. maddesinin hükmüne göre, "Haksız bir fiilden mütevellit dava o fiilin vukubulduğu mahal mahkemesinde ikame olunabilir." Demek ki, haksız fiilden doğan davalarda "haksız fiilin meydana geldiği yer mahkemesi" yetkilidir. Ancak, "haksız fiilin vuku bulduğu (meydana

³⁰ NOMER, (dn. 1), 363; KURU, (dn. 10), 409.

³¹ KURU, (dn. 10), 433.

³² Yabancılık unsuru içeren davalarda, bir bağlanma noktası olan "ifa yeri"nin vasıflandırılması yani tespiti ise, "ifa yeri" hangi kanunlar ihtilafı kuralında bulunmakta ise o kanunlar ihtilafı kuralının tâbi olduğu hukuka göre yapılacaktır. ERDEM B. Bahadır, *Patent Hakkının Korunmasına ve Patent Hakkına İlişkin Sözleşmelere Uygulanacak Hukuk*, 2. Bası, Beta, İstanbul, 2002, 88.

geldiği) yer deyimi yeteri kadar açık değildir. Haksız fiilin vuku bulunduğu yer ile, haksız fiilin işlendiği yer mi yoksa zararın meydana geldiği yer mi, yoksa her ikisi birden mi kast edilmektedir. Bu kavramla kast edilen hem haksız fiilin işlendiği yer hem de zararlı sonucun meydana geldiği yerdir. Her iki yer mahkemesi de haksız fiilden doğan davalarda yetkilidir.³³ Aynı zamanda da milletlerarası yetkiye de sahiptir.³⁴

HUMK.'nun 12. maddesi, önceden ihtiyati haciz kararı alınmış alacaklar için borçluya karşı açılan davalarda yetkili mahkemeyi tesis etmiştir. Madde 12'ye göre, "Haczi ihtiyatiden sonra haciz kararının müstenidi olan alacak davası haciz kararını veren mahkemede de ikame olunabilir." Demek ki, alacaklı borçluya karşı açacağı alacak davasından önce ihtiyati haciz kararı almış ise ihtiyati haciz kararı aldığı mahkemede esas alacak için de dava açabilecektir. İhtiyati haciz kararı alan mahkeme esas alacak için de yetkilidir.

HUMK.'nun 14. maddesinde de karşılık davalar için yetkili mahkeme tesis edilmiştir. Madde 14'e göre, "Davayı asliyenin ikame olduğu mahkeme davayı mütekebileye dahi bakmaya salâhiyettardır." Buna göre, esas davanın açıldığı mahkeme karşılık dava için de yetkilidir.

HUMK. madde 15'te de, vekalet ücretinde bir ihtilaf çıkması halinde yetkili mahkemeyi düzenlemiştir. Madde 15'e göre, "Bir dava münasebetiyle iki taraf vekillerinin ücret ve masraf iddiaları, miktarı her neye bâliğ olursa olsun o davaya bakan mahkemede görülür." Demek ki, taraf ile vekil arasında vekalet ücretine ve dava giderlerine ilişkin uyuşmazlıklar hakkında açılacak davada, esas davaya bakan mahkeme yetkilidir.

Ortaklıklara ve şirketlere karşı açılacak davalarda mahkemelerin yetkisi konusunda hem Ecnebi Anonim ve Sermayessi Eshama Münkasem Şirketlerle Ecnebi Sigorta Şirketleri Hakkında Kanunu Muvakkat'ın (EŞHK) 10. maddesinde, hem de HUMK.'nun 17. maddesinde özel yetki hükümleri bulunmaktadır. EŞHK.'nın 10. maddesine

³³ KURU, (dn. 10), 483; NOMER, (dn. 1), 364.

³⁴ Bir bağlanma konusu olan "haksız fiilden ve haksız fiilin vukuundan ne anlaşılması gerektiği yani vasıflandırılması lex fori'ye göre yapılacaktır. Bkz. NOMER, (dn. 1), 365; ERDEM, (dn. 32), 83-88.

göre, "bu kanuna uygun olacak şekilde şube veya acente olarak tesis olunan yerler her yabancı anonim ve sermayesi paylara bölünmüş şirket için kanunî ikametgâh sayılır ve bu şube ve acentelerle ilgili davalarda bunların bulunduğu yer mahkemeleri yetkilidir." Türkiye'de şube veya acentaları vasıtasıyla faaliyette bulunan yabancı şirketlere karşı Türk mahkemelerinde dava açma imkanının tanınmasındaki amacın, bu şirketlerin Türkiye'de ikametgâhları bulunmadığı gerekçesiyle aleyhlerine açılan davada Türk mahkemelerinin milletlerarası yetkisizliğini ileri sürmelerini ve yetki sözleşmeleri yoluyla Türk vatandaşlarını yabancı mahkemelere başvurmaya zorlamalarını önlemek olduğu doktrinde belirtilmektedir.³⁵ 10. madde, sadece yabancı anonim ve sermayesi paylara bölünmüş şirketlerin şube ve acentalarından söz etmekte ve yabancı sigorta şirketlerinden söz edilmemektedir.³⁶

Şirketler için bir diğer yetki kuralı da HUMK.'nun 17. maddesinde düzenlenmiştir. 17. maddeye göre, "Hakikî ve hükmî bir şahsın muhtelif mahallerde şubeleri bulunduğu takdirde o şubenin muamelesinden dolayı, iflas davası müstesna olmak üzere, o şubenin bulunduğu mahalde dahi dava ikame olunabilir. Şirket ve cemiyetlerin ve vakıfların kendi işlerine müteallik olmak üzere azası aleyhine ve azanın bu sıfatla yekdiğer aleyhlerine ikame edecekleri dava bu şirket cemiyet ve vakfın ikametgâhı addolunan mahal mahkemesinde bakılır." Demek ki, HUMK.'na göre de ortaklıkların veya şirketlerin şubelerinin yapmış olduğu işlemlerden dolayı iflas davası hariç açılacak davalarda şubenin bulunduğu yer mahkemesi yetkilidir.

İflas davalarında yetki İcra İflas Kanunu'nda hüküm altına alınmıştır. İflas davasında yetkili mahkeme borçlunun muamele merkezinin bulunduğu yerdeki ticaret mahkemesidir. Yabancı şirketlerin muamele merkezleri yurt dışında olmakla beraber Türkiye'de şubelerinin bulunması halinde bu işletmeler aleyhine açılacak iflas davalarında yetkili mahkeme Türkiye'deki şirketin bulunduğu yerdeki ticaret mahkemesidir. Birden fazla şubenin bulunması halinde de merkez şubenin bulunduğu yerdeki ticaret mahkemesi yetkiye haizdir. (İİK. m. 154/2)

³⁵ SAKMAR Ata, *Yabancı İlâmların Türkiye'deki Sonuçları*, İstanbul, 1982, 101.

³⁶ EKŞİ, (dn. 13), 107.

Sigorta sözleşmelerinden doğan tazminat davalarında mahkemenin yetkisini ise, HUMK.'nun 19. maddesi düzenlemiştir. Madde 19'a göre, " Sigorta mukavelesinden mütevellit tazminat davası sigorta emvali gayrimenkuleye veya muayyen bir yerde kalması şart kılınan emvali menkuleye müteallik ise emvali mezkurenin bulunduğu ve vaziyeti icabı müstakâr olmayan emvale müteallik ise, tehlikenin hâdis olduğu ve hayat sigortalarında sigorta olunan şahsın ikametgâhının bulunduğu mahallerde dahi ikame edilebilir.

Bu kanunun meriyetinden sonra sigorta mukavelelerine bu maddeye muhalif konulacak şartların hükmü yoktur.

Bu madde bahrî sigortalara şamil değildir." Demek ki, HUMK.'na göre; sigorta sözleşmelerinden doğan tazminat davalarında, sigorta konusu, bir gayrimenkul mal ise, gayrimenkulün bulunduğu yerdeki mahkeme, sigorta sözleşmesinin konusu belli bir yerde kalması şart kılınan menkul bir mal ise, malın bulunduğu yerdeki mahkeme, menkul mal bir yerde devamlı kalmayan bir mal ise de, tehlikenin doğduğu yerdeki mahkeme yetkilidir. Hayat sigortalarında ise sigorta olunan kişinin ikametgâhı mahkemesi yetkilidir.

HUMK.'nun 20 maddesi ise, memur, asker, öğrenci, amele, çırak ve hizmetçi gibi belirli bir yerde geçici bir süre için sakin bulunanlara karşı açılacak alacak ve menkul mal davalarında bu kişilerin buldukları yer mahkemesini yetkili saymıştır. Madde 20'nin hükmüne göre, " Memur, asker, mektep talebesi, amele, çırak ve hizmetçi gibi bir mahalde muvakaten sakin bulunanların oradaki ikametleri meşguliyetlerine göre uzunca bir zaman devam edebilecek ise bu kabil kimseler aleyhine alacak ve emvali menkule davaları buldukları mahal mahkemesinde bakılabilir."

Miras davaları ise, HUMK.'nun 11. maddesinde özel olarak düzenlenmiştir. Aynı zamanda MÖHUK.da, 30. maddesinde miras davalarında milletlerarası yetki kuralını ayrıca düzenlemiştir. Ayrıca Türk MK.'nu da ileride göreceğimiz üzere miras davalarında mahkemenin yetkisine ilişkin kural getirmiştir. Ölenin son ikametgâhı mahkemesi, her üç kanunun da getirdiği ortak yetki kuralıdır. HUMK.'nun 11. maddesine göre, " Aşağıdaki davalar müteveffanın ikametgâhı mahkemesinde görülür:

1. Terekenin taksimine ve kısmetin butlan ve feshine ve mirasçılar arasında terekenin idaresine ait davalar,
2. Terekenin taksimi katisine kadar tereke aleyhine ikame olunan davalar.

Terekeden bir mal hakkında istihkak davası, terekenin tahrir ve tesbiti zamanında mal nerede bulunur ise orada dahi ikame olunabilir.

Verasetin ispatına, miras hisselerinin tayinine mütedair davalar, mirasçılarının her birinin bulunduğu mahal mahkemesinde de rüyet olunabilir.”³⁷

Miras ile ilgili konularda, özellikle Türkiye’de menkul ve gayrimenkul terekenin bulunması halinde Türkiye’de milletlerarası yetkili bir mahkemenin bulunması zarureti karşısında, sadece HUMK.’ndaki yetki hükmünün yeterli olmayacağı düşüncesiyle MÖHUK.,nun 30. maddesinde miras davalarında mahkemenin milletlerarası yetkisi ayrıca düzenlenmiştir. Hiç şüphe yok ki, 30. madde sadece yabancılık unsuru içeren miras davalarında Türk mahkemelerinin milletlerarası yetkisini düzenlemektedir. 30. maddeye göre, “ Mirasa ilişkin davalar ölenin Türkiye’deki son ikametgâhı mahkemesinde, son ikametgâhının Türkiye’de olmaması halinde terekeye dahil malların bulunduğu yer mahkemesinde görülür.”

MÖHUK., miras davalarının dışında, ikametgâhı yurt dışında bulunan Türk vatandaşları ile yine ikametgâhı yurt dışında bulunan yabancıların kişi hallerine ilişkin davalardaki milletlerarası yetki kurallarını da ayrı birer hükümle düzenlemiştir. İkametgâhı yurt dışında bulunan Türk vatandaşlarının kişi hallerine ilişkin davalarda mutlaka Türkiye’de yetkili bir mahkemenin bulunması amacı ile MÖHUK., 28. maddesindeki hükmü getirmiştir. MÖHUK. m. 28’e göre, “Türkiye’de ikametgâhı bulunmayan Türk vatandaşlarının kişi hallerine ilişkin davaları, ikamet ettikleri ülke mahkemesinde açılmadığı veya açılmadığı takdirde, Türkiye’de yer itibariyle yetkili mahkeme de bulunmaması halinde ilgilinin sakin olduğu yer, Türkiye’de sakin değilse Türkiye’deki son ikametgâhı mahkemesinde, o da bulunmadığı takdirde Ankara, İstanbul veya İzmir mahkemelerinden birinde görülür.” Görüldüğü üzere kanun koyucu kişi halleri gibi şahsa sıkı sı-

³⁷ Ayrıntılı bilgi için bkz. KURU, (dn. 10), 490-498.

kıya bağlı önem taşıyan hallerde Türk vatandaşlarını, Türkiye’de ikametgâhları bulunmasa bile mahkemesiz bırakmak istememiş ve yer itibariyle yetkili bir mahkemeyi muhakkak tesis etmek amacıyla 28. maddeyi düzenlemiştir.³⁸

Aynı şekilde MÖHUK., Türkiye’de ikametgâhı bulunmayan yabancıların da kişi hallerine ilişkin davalarında milletlerarası yetkiyi tesis eden özel bir hükmü, 29. maddesinde getirmiştir. MÖHUK.m.29’a göre, “ Türkiye’de ikametgâhı bulunmayan yabancı hakkında vesayet, kayımlık, hacir, gaiplik ve ölmüş sayılma kararları ilgilinin Türkiye’de sakin olduğu yer, sakin değilse mallarının bulunduğu yer mahkemesince verilir.”³⁹

C - Kesin Yetki Kuralı

MÖHUK., hangi yetki kurallarının milletlerarası yetki bakımından münhasır nitelik taşıdığını belirtmemiştir. İç hukuk bakımından kesin yetki kuralı olarak kabul edilen her yetki kuralının milletlerarası usul hukuku bakımından da münhasır yetki niteliği taşıması ise mümkün değildir. Milletlerarası usul hukuku bakımından münhasır yetki, o davanın mutlak surette bir Türk mahkemesinde görülmesi gerektiğini ifade eder ki zaten bu aynı zamanda MÖHUK madde 38/b’de de bir tanıma ve tenfiz engeli olarak düzenlenmiştir.

Türk doktrininin Türk mahkemelerinin milletlerarası yetkisi bakımından münhasır yetki taşıdığına görüş birliğine vardığı tek hüküm ise, HUMK.’nun 13. maddesinde düzenlenen gayrimenkulün aynına ilişkin davalardaki yetkiyi düzenleyen hükmüdür.⁴⁰

³⁸ MÖHUK.m.28 hakkında ayrıntılı bilgi hakkında bkz. NOMER, (dn. 1), 365-369; ÇELİKEL, (dn. 12), 336-340; EKŞİ, (dn. 13), 152-157.

³⁹ MÖHUK.m.29 hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. NOMER, (dn. 1), 369-370; ÇELİKEL, (dn. 12), 341-342; EKŞİ, (dn. 13), 157-160.

⁴⁰ NOMER, (dn. 1), 356; ÇELİKEL, (dn. 12), 326; Doktrinde NOMER, İş Kanunu’nun 5. maddesinde düzenlenen ve iş davalarında, davalının ikametgâhı mahkemesi ile iş yerinin bulunduğu yerdeki mahkemeye yetki tanıyan hükmün, işçinin taraf olduğu davalarda işçiyi koruma amacıyla getirilen ve kamu düzeni düşüncesine dayanan bir hüküm olduğu gerekçesiyle bu yetki kuralının, işçiyi koruma gayesi ile sınırlı olarak “münhasır” bir yetki kuralı niteliğinde olduğu görüşündedir. bkz. NOMER, (dn. 1), 397, dn.254.

HUMK'nun 13. maddesine göre " Gayrimenkule müteallik davalar, gayrimenkulün bulunduğu mahal mahkemesinde ikame olunur.

Gayrimenkule müteallik dava sebebi ne olursa olsun gayrimenkulün aynına veya gayrimenkul üzerinde bir hakka veya muvakkat olsa bile anın zilliyedliğine veyahut hakkı hapsine mütedair olanlardır. İrtifak haklarına dair iddialarda, üzerine irtifak hakkı taallük eden malın bulunduğu mahal mahkemesi salâhiyettardır.

Dava birden ziyade gayrimenkule ait ise gayrimenkullerden birinin bulunduğu mahal mahkemesinde ikame olunur."

İç hukukumuzda, gayrimenkule ilişkin davalarda gayrimenkulün bulunduğu yer mahkemesinin yetkisini düzenleyen 13. maddenin hükmü, kamu düzenine ilişkin kesin yetki kuralı olarak kabul edilmektedir.⁴¹ Artık davacı bu durumda davalının ikametgâhı mahkemesinde davayı açamayacaktır. Zira bu davada gayrimenkulün bulunduğu yer mahkemesinin kesin yetkisi bulunmaktadır.⁴²

İç hukuk bakımından kesin yetki niteliği taşıyan bu hüküm Türkiye'deki gayrimenkullerin aynına ilişkin davalarda milletlerarası yetki bakımından da "münhasır yetki" kuralı niteliğindedir. Ancak hiç şüphesiz ki HUMK.'nun 13. maddesinin getirdiği hükmün Türkiye dışında bulunan gayrimenkullerin aynına ilişkin davalarda tatbik imkanı bulunmamaktadır. Zira hiç bir devlet kendi kanununda koyduğu kurallarla başka bir ülkenin mahkemesinin yetkisini tesis edemez. O halde yabancı ülkelerde bulunan gayrimenkullere ilişkin davalarda HUMK.'ndaki genel yetki kuralımızın işlerliği devam etmektedir.⁴³

41 KURU, (dn. 10), 384; ÜSTÜNDAĞ Saim, *Medeni Yargılama Hukuku, I-II* (Yerel Mahkemelerde Yargılama – Kanun Yolları ve Tahkim), 6. Bası, İstanbul, 1997, 203; POSTACIOĞLU E. İlhan, *Medeni Usul Hukuku Dersleri*, 6. Bası, İstanbul, 1975, 154.

42 KURU, (dn. 10), 384.

43 NOMER, (dn. 1), 356.

IV. 4721 Sayılı Yeni Türk Medeni Kanunu'nda Düzenlenen Mahkemelerin Yetkisine İlişkin Kurallar

4721 sayılı yeni Türk Medeni Kanunu, bir çok konuda mahkemelerin yetkisine ilişkin yeni kurallar getirmiş bulunmaktadır. Aynı zamanda bu kurallar, yabancılık unsuru taşıyan davalar bakımından MÖHUK. madde 27'nin iç hukuka yaptığı gönderme nedeniyle milletlerarası yetki kuralı niteliği de taşıdıklarından, devletler özel hukuku bakımından da ayrıca önem taşımaktadırlar.

İncelediğimiz zaman görüleceği üzere yeni Medeni Kanun, kişi hallerine ilişkin davalarda, evlilik birliğine ilişkin davalarda, boşanma ve ayrılık davalarında, mal rejimlerine ilişkin davalarda, soybağına ilişkin davalarda, nafakaya ilişkin davalarda ve de mirasa ilişkin davalarda yeni bir anlayışla mahkemelerin yetkisine ilişkin düzenlemeler getirmiştir. Bu yeni anlayış da mağdurun, zayıf durumda olanın, davacı çocuğun ve kadının, nafaka talebinde bulunan davacının korunması prensibidir. Bütün yetki hükümlerinde genel olarak dikkat çeken ortak yaklaşım, hep davayı açan davacının davasını kendisi için kolaylık teşkil eden ve onu, davasını açmak bakımından zora sokmayacak yerdeki mahkemelerde açabilmesini sağlayan yetki kurallarının getirilmesidir.

4721 sayılı Türk Medeni Kanunu; 25. maddesinde kişilik hakkına yapılan saldırılarda mahkemenin yetkisini; 32. maddesinde gaiplik kararında mahkemenin yetkisini; 160, 168, 177 ve 201. maddelerinde, boşanma ve ayrılık davalarında, boşanmadan sonra açılacak nafaka davalarında ve evlilik birliğinin korunmasına yönelik tedbirleri almakla yükümlü mahkemelerin yetkisini; 207 ve 214. maddelerinde, mal rejimlerine ilişkin davalarda mahkemelerin yetkisini; 283 ve 326. maddelerinde, soybağına ilişkin davalarda mahkemelerin yetkisini; 309, 312 ve 315. maddelerinde, evlat edinmeye ilişkin davalarda mahkemelerin yetkisini; 365. maddesinde, üst ve alt soy ile kardeşler arasındaki nafaka davalarında mahkemelerin yetkisini ve de 576. maddesinde, miras davalarında mahkemenin yetkisini düzenleyen kuralları hüküm altına almıştır.

Medeni Kanun'da özel hükümlerle yetkili kılınan bütün bu mahkemeler yabancılık unsuru içeren davalar bakımından da milletlerarası yetkiye sahip bulunmaktadır.

A – Kişilik Haklarının İhlaline İlişkin Davalarda Yetkili Mahkeme

Kişilik hakları ihlale uğrayan davacının açabileceği davalar, yeni MK.'nun 25. maddesinde düzenlenmiştir. Madde eski MK.'nun 24/a maddesini karşılamaktadır. Madde, davacının hakimden talep edebileceklerini düzenledikten sonra son fıkrasında da mahkemenin yetkisini düzenlemiştir. Yetkiye ilişkin son fıkra eski MK.m.24/4'teki hükmün aynısıdır. Sadece eski Kanundaki "ikametgâh" terimi yeni Kanunda "yerleşim" yeri şeklinde değişmiştir. Medeni Kanun'un 25. maddesine göre, "*Davacı, hakimden saldırı tehlikesinin önlenmesini, sürmekte olan saldırıya son verilmesini, sona ermiş bile olsa etkileri devam eden saldırının hukuka aykırılığının tespitini isteyebilir.*"

Davacı, bunlarla birlikte, düzeltmenin veya kararın üçüncü kişilere bildirilmesi ya da yayımlanması isteminde bulunabilir.

Davacının, maddi ve manevi tazminat istemleri ile hukuka aykırı saldırı dolayısıyla elde edilmiş olan kazancın vekaletsiz iş görme hükümlerine göre kendisine verilmesine ilişkin istemde bulunma hakkı saklıdır.

Manevi tazminat istemi, karşı tarafça kabul edilmiş olmadıkça devredilemez; mirasbırakan tarafından ileri sürülmüş olmadıkça mirasçılara geçmez.

Davacı, kişilik haklarının korunması için kendi yerleşim yeri veya davalının yerleşim yeri mahkemesinde dava açabilir."

B – Gaiplik Kararı Verme Konusunda Yetkili Mahkeme

Gaiplik kararı verme konusunda yetkili mahkeme yeni Kanun'un 32. maddesinde düzenlenmiştir. Madde, eski Kanun'un 31. maddesini karşılamaktadır. Yetki hükmü maddenin ikinci fıkrasında düzenlenmiştir. Eski 31. maddede yetkili mahkemenin belirlenmesinde son yetki kuralı olan "pederinin mukayyet olduğu mahallin hakimi" şeklindeki yetki hükmü, yeni Medeni Kanun'un kadın erkek eşitliği üzerine kurulan yeni sistemine uygun olarak "anasının veya babasının kayıtlı bulunduğu yer mahkemesi" şeklinde haklı olarak değiştirilmiştir. Medeni Kanun'un 32. maddesinin hükmüne göre, "*Ölüm teh-*

likesi içinde kaybolan veya kendisinden uzun zamandan beri haber alınamayan bir kimsenin ölümü hakkında kuvvetli olasılık varsa, hakları bu ölüme bağlı olanların başvurusu üzerine mahkeme bu kişinin gaipliğine karar verebilir.

Yetkili mahkeme, kişinin Türkiye'deki son yerleşim yeri; eğer Türkiye'de hiç yerleşmemişse nüfus sicilinde kayıtlı olduğu yer; böyle bir kayıt da yoksa anasının veya babasının kayıtlı bulunduğu yer mahkemesidir.”

C – Boşanma ve Ayrılık Davalarında - Boşanmadan Sonra Açılacak Nafaka Davalarında – Evlilik Birliğinin Korunmasına Yönelik Tedbirleri Almak Konusunda Yetkili Mahkeme

Evlenmenin butlanı davasında mahkemenin yetkisi ve yargılama usulü yeni MK.'nun 160. maddesinde düzenlenmiştir. Madde, eski Kanun'un 128. maddesini karşılamaktadır ve maddedeki tek değişiklik, eski 128. maddedeki, “feshi davası” yerine “butlanı davasında” teriminin kullanılmasıdır. Medeni Kanun'un 128. maddesine göre, “*Evlenmenin butlanı davasında, yetki ve yargılama usulü bakımından boşanmaya ilişkin hükümler uygulanır.*”

Boşanma ve ayrılık davalarında mahkemenin yetkisi, yeni Medeni Kanun'un 168. maddesinde hüküm altına alınmıştır. Madde, eski Kanun'un 136. maddesini karşılamaktadır. Ancak yeni madde, davacının boşanmada kusursuz ve davalının kusurlu olduğu karinesinden hareketle davacıya kolaylık getirmek amacıyla konulan “davacının ikametgâhı mahkemesi” şeklindeki eski yetki hükmünü, boşanmada kusur ilkesi terk edildiği için “eşlerden birinin yerleşim yeri mahkemesi” şeklinde değiştirmiştir.⁴⁴

Madde, bu değişikliğin yanında ayrıca HUMK.'nun 9. maddesinin son fıkrasında düzenlenen ve yukarıda incelediğimiz yetki hükmünde olduğu gibi, “eşlerin davadan önce son defa altı aydan beri birlikte oturdukları yer mahkemesini” de, boşanma ve ayrılık davalarında yetkili kılmıştır. Böylece HUMK.'nun 9. maddesinde bulunan fakat eski

⁴⁴ ÖZTAN Bilge, *Türk Medeni Kanunu*, Turhan Kitabevi, Ocak 2002, 154; ARPACI Abdülkadir, *Gerekçeli Açıklamalı Yeni Türk Medeni Kanunu*, Temel Yayınları, Ocak 2002, 190.

MK.'da bulunmayan yetki hükmü de, yeni MK.'daki düzenlemede isabetli olarak yerini almıştır.

Medeni Kanun'un 168. maddesine göre, “*Boşanma ve ayrılık davalarında yetkili mahkeme eşlerden birinin yerleşim yeri veya davadan önce son defa altı aydan beri birlikte oturdukları yer mahkemesidir.*”

Yetki hükmü olmamakla birlikte konunun bütünlüğü bakımından çalışmamızda incelenmesinde yarar olduğunu düşündüğümüz bir diğer madde de boşanma davalarında yargılama usulünü düzenleyen yeni MK.'nun 184. maddesidir. Madde, eski MK.'nun 150. maddesini karşılamaktadır. Medeni Kanun'un 184. maddesine göre, “*Boşanmada yargılama, aşağıdaki kurallar saklı kalmak üzere Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanununa tâbidir:*

1. *Hakim, boşanma ve ayrılık davasının dayandığı olguların varlığına vicdanene kanaat getirmediği, bunları ispatlanmış sayamaz.*
2. *Hakim, bu olgular hakkında gerek re'sen, gerek istem üzerine taraflara yemin öneremez.*
3. *Tarafların bu konudaki her türlü ikrarları hakimi bağlamaz.*
4. *Hakim, kanıtları serbestçe takdir eder.*
5. *Boşanma ve ayrılığın fer'i sonuçlarına ilişkin anlaşmalar, hakim tarafından onaylanmadıkça geçerli olmaz.*
6. *Hakim, taraflardan birinin istemi üzerine duruşmanın gizli yapılmasına karar verebilir.”*

Boşanmadan sonra açılacak nafaka davaları, yeni MK.'nun 177. maddesinde düzenlenmiştir. Madde, boşanmadan sonra açılacak yeni nafaka davaları ya da hükmedilmiş nafakanın arttırılması veya azaltılması davalarında nafaka alacaklısının yerleşim yeri mahkemelerini yetkili kılmaktadır. Bu sayede uygulamada çok cüz'i nafaka istemleri dolayısıyla genellikle ekonomik ve mali açıdan güçsüz durumda olan nafaka alacaklılarının, nafaka yükümlüsünün bulunduğu yer mahkemesine masraf yapıp gelerek dava açılması nedeniyle mağduriyeti önlenmek istenmiştir. Burada zayıfı korumak amacıyla genel yetki hükmü getirilmiştir.⁴⁵ Medeni Kanun'un 177. maddesine göre, “*Boşan-*

⁴⁵ ARPACI, (dn. 44), 195.

madan sonra açılacak nafaka davalarında, nafaka alacaklısının yerleşim yeri mahkemesi yetkilidir.”

Yeni Medeni Kanun'un 201. maddesi ise, evlilik birliğinin korunmasına yönelik olarak alınacak tedbirler konusunda yetkili mahkemeyi düzenlemektedir. Madde, İsviçre Medeni Kanunu'nun 180. maddesinden alınmıştır. Doktrinde İsviçre'den farklı olarak ülke çapında uygulanan bir HUMK.'na sahip olmamız nedeniyle Medeni Kanunda ayrıca usule ilişkin hükümlere gerek olmadığı düşünülebilirse de, bu maddede evlilik birliğinin korunmasıyla ilgili önemli bir durumun düzenlendiği ve bu düzenleme içerisinde “ yetkili mahkemenin” de büyük bir önem taşımasından dolayı, bu konuda böyle bir yetki hükmünün, İsviçre'de olduğu gibi Medeni Kanunumuzda da getirilmesinin isabetli olduğu belirtilmektedir.⁴⁶

Maddenin ilk fıkrasında, evlilik birliğinin korunmasına yönelik tedbirler konusunda kural olarak eşlerden herhangi birinin yerleşim yerinin bulunduğu yer mahkemesinin yetkili olduğu belirtildikten sonra, ikinci fıkrasında, eşlerin yerleşim yerlerinin farklı bulunması ve her ikisinin de tedbir alınması isteminde bulunmaları halinde, ilk istemde bulunan eşin yerleşim yeri mahkemesinin yetkili olduğu hüküm altına alınmıştır.

Maddenin son fıkrasında ise, tedbir kararının değiştirilmesi, tamamlanması veya hükmedilen tedbirin kaldırılması konularında tedbir kararını veren mahkemenin yetkili olduğu düzenlenmiştir. Ancak, tedbirden sonra eşlerin yerleşim yerinin değişmiş olabileceği olasılığı karşısında, bu durumda değiştirme, tamamlama ya da kaldırma konusunda yetkili mahkemenin eşlerden herhangi birinin yerleşim yeri mahkemesi olduğu kabul edilmiştir.

Medeni Kanun'un 201. maddesine göre, “ *Evlilik birliğinin korunmasına yönelik önlemler konusunda yetkili mahkeme eşlerden herhangi birinin yerleşim yeri mahkemesidir.*

Eşlerin yerleşim yerleri farklı ve her ikisi de önlem alınması isteminde bulunmuş ise, yetkili mahkeme ilk istemde bulunanın yerleşim yeri mahkemesidir.

⁴⁶ ÖZTAN, (dn. 44), 176; ARPACI, (dn. 44), 210.

Önlemlerin değiştirilmesi, tamamlanması veya kaldırılması konusunda yetkili mahkeme, önlem kararını veren mahkemedir. Ancak, her iki eşin de yerleşim yeri değişmişse, yetkili mahkeme eşlerden herhangi birinin yeni yerleşim yeri mahkemesidir.”

D – Mal Rejimine İlişkin Davalarda Yetkili Mahkeme

Bilindiği gibi 4721 sayılı yeni Türk Medeni Kanunu, evlilikte mal rejimleri konusunda eski MK.'daki yasal mal rejimi olan “mal ayrılığı” rejiminin Türk toplumunun geçirdiği değişime uygun olarak vaz geçmiş ve yeni Kanun, yasal mal rejimi olarak “ edinilmiş mallara katılma” rejimini kabul etmiştir. Eski MK.'daki yasal “mal ayrılığı” rejimi; evlilik birliği sona erdiğinde, eşler arasında büyük haksızlıklara yol açması, bu sistemin özellikle dışarda çalışan ve eve para getiren kocanın lehine işlemesi ve evde kalarak ev işlerini yapan, çocuklara bakan ve hatta kocasının mesleğinin icrasına dahi yardımcı olarak aile bütçesine katkıda bulunan kadının aleyhine işlemesi ve hatta kimi zaman kadının dışarıda çalışıp eve para getirmesi durumunda bile, Türk toplumunun aile yapısı nedeniyle kadının evlilik birliği süresince mal edinmesinin mümkün olmaması nedenleriyle uzun yıllardan beri eleştirilmiştir. Yeni Medeni Kanunumuz da, bütün bu eleştiriler doğrultusunda değişen Türk toplumuna ve Türk aile yapısına uygun olarak yasal mal rejimini değiştirmiştir. Medeni Kanun'un 202. maddesine göre, “ *Eşler arasında edinilmiş mallara katılma rejiminin uygulanması asıldır.*

Eşler, mal rejimi sözleşmesiyle kanunda belirlenen diğer rejimlerden birini kabul edebilirler.”

Medeni Kanun, 203. maddesindeki düzenlemesi ile eşlere dilerlerse mal rejimi sözleşmesi yapma imkanını getirmiştir. Madde 203'e göre, “ *Mal rejimi sözleşmesi, evlenmeden önce veya sonra yapılabilir. Taraflar, istedikleri mal rejimini ancak kanunda yazılı sınırlar içinde seçebilir, kaldırabilir veya değiştirebilirler.”*

Medeni Kanun, 206. maddesinde de hakime, haklı bir sebebin bulunması halinde ve eşlerden birinin talebi üzerine mevcut yasal mal rejiminin mal ayrılığına dönüşmesine karar verme yetkisini tanımıştır. 206. maddenin hükmüne göre, “ *Haklı bir sebep varsa hakim, eşlerden birinin istemi üzerine, mevcut mal rejiminin mal ayrılığına dönüşmesine karar verebilir.*

Özellikle aşağıdaki hallerde haklı bir sebebin bulunması varlığı kabul edilir:

1. Diğer eşe ait malvarlığının borca batık veya ortaklıktaki payının haczedilmiş olması,
2. Diğer eşin, istemde bulunanın veya ortaklığın menfaatlerini tehlikeye düşürmüş olması,
3. Diğer eşin ortaklığın malları üzerinde bir tasarruf işleminin yapılması için gereken rızasını haklı bir sebep olmadan esirgemesi,
4. Diğer eşin, istemde bulunan eşe malvarlığı, geliri, borçları veya ortaklık malları hakkında bilgi vermekten kaçınması,
5. Diğer eşin, sürekli olarak ayırt etme gücünden yoksun olması.

Eşlerden biri ayırt etme gücünden sürekli olarak yoksun ise, onun yasal temsilcisi de bu sebebe dayanarak mal ayrılığına karar verilmesini isteyebilir.”

İşte bütün bu konulardaki mahkemenin yetkisi de Medeni Kanun'un 207.maddesinde hüküm altına alınmıştır. Madde, İsviçre Medeni Kanunu'nun 186. maddesi ile paralel olarak,⁴⁷ “eşlerden herhangi birinin yerleşim yeri mahkemesini” yetkili mahkeme olarak düzenlemiştir. Medeni Kanun'un 207. maddesine göre, “*Yetkili mahkeme, eşlerden birinin yerleşim yeri mahkemesidir.*”

Mal rejiminin tasfiyesi davalarında mahkemenin yetkisi ise yeni MK.'nun 214. maddesinde düzenlenmiştir. Madde, İsviçre Medeni Kanunu'nun 194. maddesinden esinlenerek düzenlenmiştir.⁴⁸ Eski MK.'da, yeni MK.'nun 214. maddesini karşılayan bir hüküm bulunmamaktadır. 214. madde; mal rejiminin, ölümle, boşanmayla, evliliğin iptali veya hakim tarafından mal ayrılığına karar verilmesi durumunda ve de bunların dışındaki diğer durumlarda olmak üzere tasfiye edilmesi davalarında farklı mahkemelere yetki tanımıştır. Medeni Kanun 214. maddesine göre, “*Eşler veya mirasçılar arasında bir mal rejiminin tasfiyesine ilişkin davalarda, aşağıdaki mahkemeler yetkilidir:*

47 ÖZTAN, (dn. 44), 180.

48 ARPACI, (dn. 44), 218

1. Mal rejiminin ölümle sona ermesi durumunda ölenin son yerleşim yeri mahkemesi,
2. Boşanmaya, evliliğin iptaline veya hakim tarafından mal ayrılığına karar verilmesi durumunda, bu davalarda yetkili olan mahkeme,
3. Diğer durumlarda davalı eşin yerleşim yeri mahkemesi.”

E - Soybağına İlişkin Davalarda Yetkili Mahkeme

Yeni Medeni Kanun, eski MK.'ndaki “nesep” terimi yerine “soybağı” terimini kullanmıştır ve eski Kanundaki “sahih nesep” ve “gayrisahih nesep” ayrımını kaldırmıştır. Medeni Kanun, “genel olarak soybağının kurulması” başlığı altında, 282. maddesinde çocuk ile ana ve baba arasındaki soybağının kurulmasını düzenlemiştir. Madde 282'ye göre, “Çocuk ile ana arasında soybağı doğumla kurulur.

Çocuk ile baba arasında soybağı, ana ile evlilik, tanıma veya hakim hükmüyle kurulur.

Soybağı ayrıca evlat edinme yoluyla da kurulur.”

Soybağına ilişkin davalardaki yetki hükmü ise MK.'nun 283. maddesinde düzenlenmiştir. Kaynak olarak İsviçre Medeni Kanunu'nun 253. maddesinden alınan madde, soybağına ilişkin davalarda yetkili mahkemeyi belirleyen genel bir hükümdür. 283. madde, bir an evvel sonuçlandırılmasında kamu yararı bulunan soybağına ilişkin iddia ve uyuşmazlıklarda, taraflara kolaylık sağlamak üzere, davanın taraflardan birinin dava veya doğum sırasındaki yerleşim yeri mahkemesinde açılabileceğini hükme bağlamıştır.⁴⁹ Medeni Kanun'un 283. maddesine göre, “Soybağına ilişkin davalar, taraflardan birinin dava veya doğum sırasındaki yerleşim yeri mahkemesinde açılır.”

Yetkiye girmemekle birlikte konunun bütünlüğü bakımından 284. maddede düzenlenen soybağına ilişkin davalardaki yargılama usulüne de bakmakta fayda bulunmaktadır. Madde 284'e göre, “Soybağına ilişkin davalarda, aşağıdaki kurallar saklı kalmak kaydıyla Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu uygulanır:

⁴⁹ ÖZTAN, (dn. 44), 232.

1. *Hakim maddi olguları re'sen araştırır ve kanıtları serbestçe takdir eder.*
2. *Taraflar ve üçüncü kişiler, soybağının belirlenmesinde zorunlu olan ve sağlıkları yönünden tehlike yaratmayan araştırma ve incelemelere rıza göstermekle yükümlüdürler. Davalı, hakim in öngördüğü araştırma ve incelemeye rıza göstermezse, hakim, durum ve koşullara göre bundan beklenen sonucu, onun aleyhine doğmuş sayabilir.”*

Medeni Kanun, “soybağının hükümleri” başlığı altında çocuk ile kişisel ilişki kurulmasını düzenleyen hükümlere yer vermiştir. Çocuğun, ana ve baba ile ve üçüncü kişilerle arasında kişisel ilişki kurulmasıyla ilgili bütün düzenlemelerdeki yetkili mahkeme Kanun’un 326. maddesinde hüküm altına alınmıştır. Medeni Kanun’un 326. maddesine göre, “ *Kişisel ilişki kurulmasıyla ilgili bütün düzenlemelerde çocuğun oturduğu yer mahkemesi yetkilidir.*

Boşanma ve evlilik birliğinin korunmasına ilişkin yetki kuralları saklıdır.

Çocuk ile kişisel ilişkiye yönelik bir düzenleme yapılınca kadar, velayet hakkına sahip veya çocuk kendisine bırakılmış kişinin rızası dışında kişisel ilişki kurulamaz.”

F – Evlat Edinme İşlemlerinde Yetkili Mahkeme

Yeni Medeni Kanun; dördüncü ayrımında, evlat edinme başlığı altında, küçüklerin evlat edinilmesinin genel koşullarını 305. maddesinde, birlikte evlat edinmeyi 306. maddesinde, tek başına evlat edinmeyi 307. maddesinde, küçüğün rızası ve yaşına ilişkin düzenlemeyi, 308. maddesinde ve ana babanın rızasının hangi mahkemece zapta geçireceğini de, şekil başlığı altında 309. maddesinde düzenlemiştir. Ana ve babanın rızasını tutanağa geçirecek olan mahkeme 309/2’de “küçüğün veya ana ve babasının oturdukları yer mahkemesidir.”

Medeni Kanun’un 309. maddesine göre, “ *Evlat edinme, küçüğün ana ve babasının rızasını gerektirir.*

Rıza, küçüğün veya ana ve babasının oturdukları yer mahkemesinde sözlü veya yazılı olarak açıklanarak tutanağa geçirilir.

Verilen rıza, evlat edinenlerin adları belirtilmemiş veya evlat edinenler henüz belirlenmemiş olsa dahi geçerlidir.”

Evlat edinme işlemine ana ve babanın vereceği rızanın aranıp aranmayacağına karar verecek olan mahkeme ise Medeni Kanun'un 312. maddesinin 2. fıkrasında düzenlenmiştir. Medeni Kanun'un 312. maddesine göre, “ *Küçük, gelecekte evlat edinilmek amacıyla bir kuruma yerleştirilir ve ana ve babadan birinin rızası eksik olursa, evlat edinenin veya evlat edinmede aracılık yapan kurumun istemi üzerine ve kural olarak küçüğün yerleştirilmesinden önce, onun oturduğu yer mahkemesi bu rızanın aranıp aranmamasına karar verir.*

Diğer hallerde, bu konudaki karar evlat edinme işlemleri sırasında verilir.

Ana ve babadan birinin küçüğe karşı özen yükümlülüğünü yeterince yerine getirmemesi sebebiyle rızasının aranmaması halinde, bu konudaki karar kendisine yazılı olarak bildirilir.”

Evlat edinme kararını verecek olan mahkemenin yetkisi ise, yeni Medeni Kanun'un 315. maddesinde düzenlenmiştir. Medeni Kanun'un 315. maddesine göre, “ *Evlat edinme kararı, evlat edinenin oturma yeri; birlikte evlat edinmede eşlerden birinin oturma yeri mahkemesince verilir. Mahkeme kararıyla birlikte evlatlık ilişkisi kurulmuş olur.*

Evlat edinme başvurusundan sonra evlat edinenin ölümü veya ayırt etme gücünü kaybetmesi, diğer koşullar bundan etkilenmediği takdirde evlat edinmeye engel olmaz.

Başvurudan sonra küçük ergin olursa, koşulları daha önceden yerine getirilmiş olmak kaydıyla küçüklerin evlat edinilmesine ilişkin hükümler uygulanır.”

G – Üst ve Alt Soy İle Kardeşlere Karşı Nafaka Yükümlülüğünden Doğan Davalarda Yetkili Mahkeme

Medeni Kanun, üst ve alt soy ile kardeşlere karşı olan nafaka mükellefiyetini yani “yardım nafakasını”, 364 vd. maddelerinde düzenlemiştir. Kanun, 364. maddesinde kimlerin yardım nafası vermekle yükümlü olduğunu belirlemiş ve 365. maddesinde de dava hakkını düzenlemiştir. Eski MK.'nun 316. maddesini karşılayan yeni MK.'nun 365.

maddesinin son fıkrasında, yetkili mahkeme olarak, " taraflardan birinin yerleşim yeri mahkemesi" hüküm altına alınmıştır.

Bu yetki hükmüyle nafaka alacaklısına dava açma konusunda kolaylık sağlanmıştır. Ekonomik açıdan oldukça zayıf durumda olan nafaka alacaklısının nafaka borçlusunun bulunduğu yere gidip dava açması çoğu kez mümkün olmamakta ya da nafaka alacaklısı için büyük masraflara neden olmaktadır. Bunun önlenmesi için de yeni Kanun'un 365. maddesindeki yetki hükmü ile nafaka alacaklısına, dilerse kendi bulunduğu yerdeki mahkemeye, dilerse nafaka borçlusunun bulunduğu yerdeki mahkemeye başvurma olanağı getirilmiştir. ⁵⁰

Medeni Kanun'un 365. maddesine göre, " *Nafaka davası, mirasçılıktaki sıra göz önünde tutularak açılır.*

Dava, davacının geçinmesi için gerekli ve karşı tarafın malî gücüne uygun bir yardım isteminden ibarettir.

Nafakanın yükümlülerin bir veya bir kaçından istenmesi hakkaniyete aykırıysa hakim, onların nafaka yükümlülüğünü azaltabilir veya kaldırabilir.

Dava, nafaka alacaklısına bakmakta olan resmi veya kamuya yararlı kurumlar tarafından da açılabilir.

Hakim, istem halinde, irat biçiminde ödenmesine karar verilen nafakanın gelecek yıllarda tarafların sosyal ve ekonomik durumlarına göre ne miktarda ödeneceğini karara bağlayabilir.

Yetkili mahkeme, taraflardan birinin yerleşim yeri mahkemesidir."

H - Miras Davalarında Yetkili Mahkeme

Yeni Medeni Kanun, miras hukuna ilişkin hükümleri 495 vd. maddelerinde düzenlemiştir. Yukarıda da incelediğimiz üzere miras davalarında mahkemelerin yetkisi, hem HUMK.'nun 11. maddesinde hem de MÖHUK.'un 30. maddesinde özel hükümlerle düzenlenmiş bulunmaktadır. Yeni MK., miras davalarında yetkili mahkemeyi, 576. mad-

⁵⁰ ARPACI, (dn. 44), 317.

desinde düzenlemiştir. Madde, eski MK.'nun 518. maddesini karşılamaktadır. Yeni Medeni Kanun'un getirdiği hükme göre, miras davalarında yetkili mahkeme, "miras bırakanın yerleşim yeri mahkemesidir."

Medeni Kanun'un 576. maddesinin hükmüne göre, "Miras, malvarlığının tamamı için mirasbırakanın yerleşim yerinde açılır.

Mirasbırakanın tasarruflarının iptali veya tenkisi, mirasın paylaşılması ve miras sebebiyle istihkak davaları bu yerleşim yeri mahkemesinde görülür."

V - Değerlendirme ve Sonuç

1 Ocak 2002 tarihi itibarıyla yürürlüğe giren 4721 sayılı yeni Türk Medeni Kanunu, yürürlüğe girmekle 1926 tarihli ve 743 sayılı eski Medeni Kanunu yürürlükten kaldırmıştır. İsviçre Medeni Kanunu'ndan iktibas edilerek hazırlanan ve yeni bir Cumhuriyetin kurulmasının coşkusunu taşıyan eski Medeni Kanun, Türk toplumuna tam 78 sene hizmet etmiştir. Bu uzun süreç içinde Türk içtihatı ve Türk doktrini oluşmuş ve eski Kanun kimi zaman toplumun ihtiyaçları çerçevesinde bazı sınırlı değişikliklere de uğramıştır. 78 sene, çok uzun bir süreçtir ve en mükemmel kanunun dahi bazı değişimlere ihtiyaç duyacağı açıktır.

Değişen Türk toplumu ve aile yapısının da getirdiği ihtiyaçlarla eski Medeni Kanun bilhassa kadın erkek eşitliğinin olmadığı gerekçeleriyle eleştirilere uğramış ve çeşitli Medeni Kanun Öntasarıları son yıllarda hazırlanmıştır. Sonunda en son tasarı kanunlaşarak yürürlüğe girmiştir. Yeni Medeni Kanun da, daha ilk günden, doktrin, hukukçular ve kadın dernekleri tarafından eleştiriye uğramış ve özellikle kadını yeterince korumadığı ve beklentileri yeterince tatmin etmediği gerekçeleriyle tenkit edilmiştir. Toplum için bu derece önemli bir Kanun'un bütün olarak değiştirilmesi oldukça riskli bir iştir ve görünen o ki yeni Medeni Kanun ileride de, oldukça eleştiriler alacaktır.

Yeni Medeni Kanun'da göze ilk çarpan değişiklikler; hukuk dilinde yerleşmiş ve kökleşmiş kavram ve terimlerin arılaştırılma ve öz Türkçeleştirme adına geçirdikleri değişim ile aile hukuku bölümünde "kadın-erkek eşitliğinin" sağlanması amacıyla getirilen değişimlerdir. Özellikle evliliğin genel hükümleri ve eşler arasındaki mal rejimi bö-

lümü önemli değişikliklere uğramıştır. Keza hısımlık kısmında soybağı kavramı getirilmiş, sahih ve garısahih nesep ayrımı kaldırılmıştır. Bunların dışında Kanundaki bütün kısımlarda çeşitli değişiklikler yapılmıştır.

Yeni Medeni Kanun, özellikle boşanma, evliliğin genel hükümleri, mal rejimleri ve soybağı bölümlerini düzenlerken eski Medeni Kanun'da bulunmayan, mahkemelerin yetkisine ilişkin yeni yetki maddeleri düzenlemiştir. Medeni Kanun'da düzenlenen mahkemelerin yetkisine ilişkin bu yeni hükümler, MÖHUK.'nun 27. maddesinin iç hukuka yaptığı gönderme nedeniyle, milletlerarası yetki kaideleri olarak da, yeni hükümler olarak karşımıza çıkmaktadır.

Medeni Kanun'da düzenlenen yeni yetki hükümlerinin ortak özelliği ise, mağdurun korunmasıdır. Kanun koyucunun dava açarken mağdur olmamasına çalıştığı ve bu koruma amacı ile yetki hükümlerini düzenlediği bu kişiler ise, davacı ve özellikle davacı kadın ve çocuklardır. Çalışmamızda da görüldüğü üzere bütün yetki hükümlerinde, davacı kadın ve davacı çocuğun yerleşim yeri mahkemesi yetkili kılınmış ve davacıya, dilerse davalının, dilerse de kendi yerleşim yerinde dava açabilme imkanı tanınmıştır. Böylece kanun koyucu, dava açmayı kolaylaştırarak, davacı kadın ya da çocuğu ya da nafaka davalarında nafaka alacaklısını, davalının ve borçlunun yerleşim yerine gitme külfetinden kurtarmıştır.

Yeni Medeni Kanun, kişilik haklarına yapılan saldırılara karşı açılan davaları hüküm altına alan 24. maddesinde, davacıya, "kendi ya da davalının yerleşim yeri mahkemesinde" dava açma imkanını tanımıştır. Boşanma ve ayrılık davalarında yetkiyi düzenleyen 168. maddede yetkili mahkeme, "eşlerden birinin yerleşim yeri veya davadan önce son defa altı aydan beri birlikte oturdukları yer mahkemesidir". Boşanmadan sonra açılacak nafaka davalarında yetkili mahkeme, 177. madde hükmüne göre, "nafaka alacaklısının yerleşim yeri mahkemesidir." Evlilik birliğinin korunmasına yönelik tedbirlerin alınması konusunda yetkili mahkemeyi düzenleyen 201. maddenin ilk fıkrasının hükmüne göre ise, "eşlerden herhangi birinin yerleşim yeri mahkemesi" yetkilidir. Mal rejimleri konusunda ise 207. madde yine, "eşlerden herhangi birinin yerleşim yeri mahkemesini" yetkili saymıştır. Soybağı konusunda yetkiyi düzenleyen 283. madde, "soybağına ilişkin davalar, taraflardan birinin dava veya doğum sırasındaki yerle-

şim yeri mahkemesinde açılır” hükmünü getirmiştir. Keza, kişisel ilişki kurulmasıyla ilgili düzenlemelerdeki yetkili mahkemeyi düzenleyen 326. madde hükmüne göre de yetkili mahkeme yine, “ çocuğun oturduğu yer mahkemesidir.” Yine, yardım nafakasındaki yetki düzenlemesi de, madde 365/6'nın getirdiği düzenlemeye göre, “ taraflardan birinin yerleşim yeri mahkemesidir.”

Görüldüğü üzere yeni Medeni Kanun, getirdiği bütün yetki hükümlerinde “davacının yerleşim yeri mahkemesini” yetkili kılmış ya da en azından davacıya, “davalının yerleşim yeri mahkemesinin” yanında seçimlik bir imkan olarak tesis etmiştir. Böylece, 4721 sayılı yeni Medeni Kanun, HUMK.'nun 9. maddesindeki “genel yetki kuralına” istisna getiren önemli sayıda yeni özel “yetki hükmünü” düzenlemiş olmaktadır. Hatta, Medeni Kanun'un düzenlediği konularda, HUMK.'daki “ davalının ikametgâhı mahkemesi” kuralı adeta, fiilen, kendisi, bir istisna kuralı haline gelmiş bulunmaktadır.

Yeni Medeni Kanun pek çok eleştiriye uğramaktadır ve bunlardan bir kısmı da haklıdır. Ancak kanaatimizce eleştiri aldığı konularda düzenlediği “yetki hükümlerinde” amacına ulaşmış ve gerçekten korumak istediği ve dava açarken mağdur duruma düşmemesini amaçladığı kişiler bakımından bu amacı sağlayan özel yetki hükümlerini tesis etmiştir.